

GENIUS LOCI W PLANOWANIU URBANISTYCZNYM POZNANIA W OSTATNIM STULECIU. NA PRZYKŁADZIE DZIELNICY NOWE MIASTO

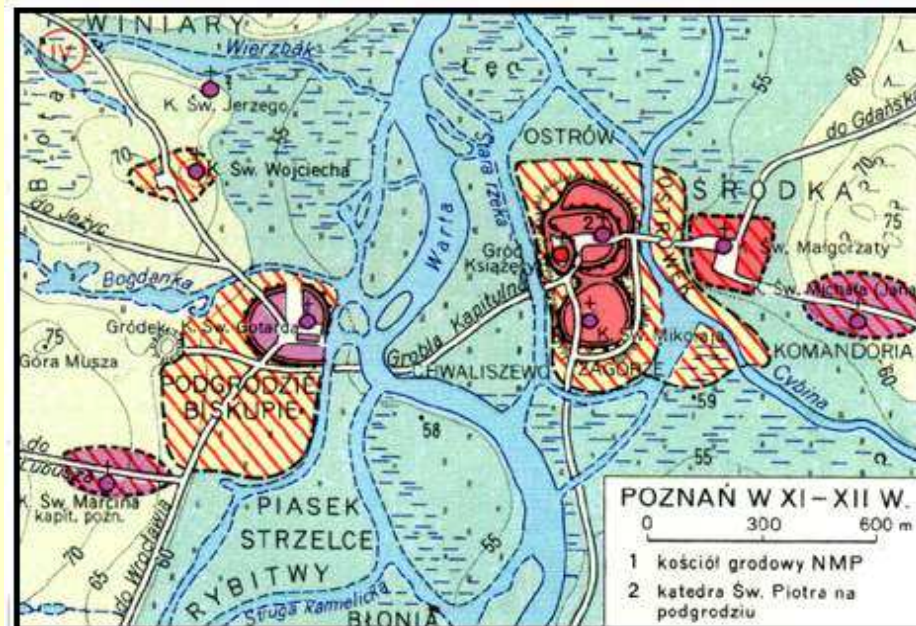
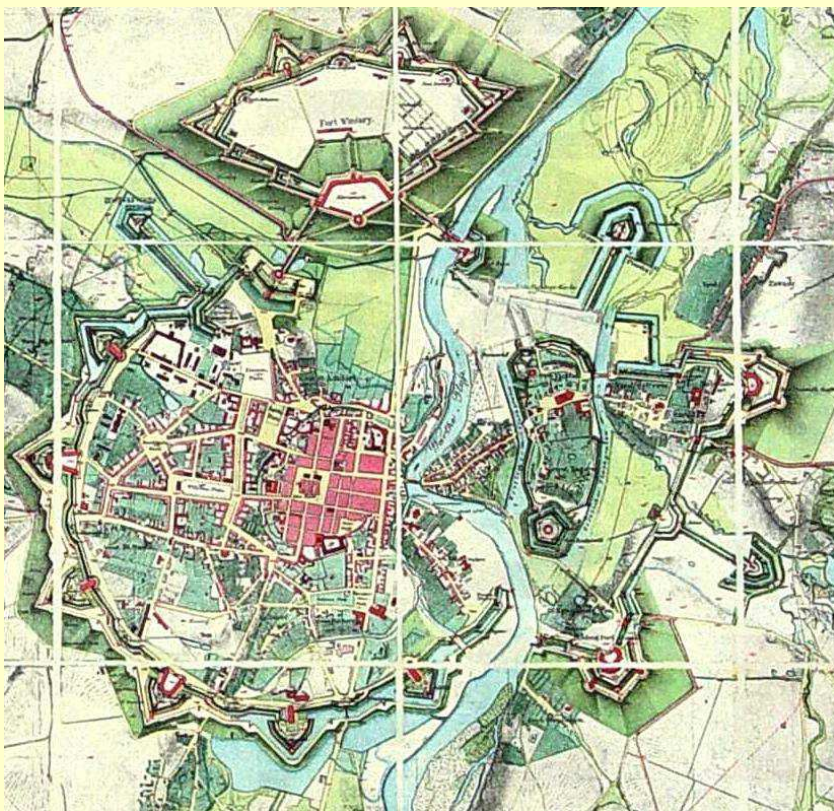
dr inż.arch.Grażyna Kodym-Kozaczko
Zakład Historii Architektury i Urbanistyki, Instytut Architektury
Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa, Wydział Architektury PP

Genius loci według mitologii rzymskiej to opiekuńcza siła, coś, co sprawia, że dana przestrzeń jest **jedyna** w swoim rodzaju.

"Miasto – historycznie ukształtowany typ osiedla, wyznaczony istnieniem konkretnej społeczności, skoncentrowanej na pewnym obszarze, o odrębnej organizacji, uznanej prawnie oraz wytwarzającej w ramach swojej działalności **zespół trwałych urządzeń materialnych o specyficznej fizjonomii, która odzwierciedla odrębny typ krajobrazu.**

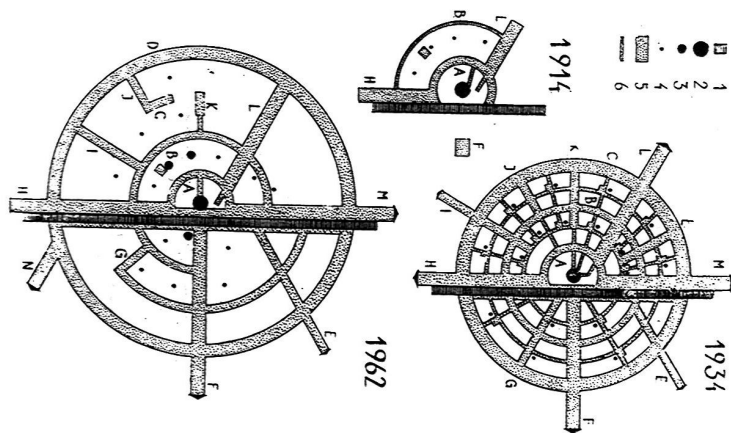
" *J.M. Chmielewski, Teoria urbanistyki, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, W-wa, 2001.*

NOWE MIASTO DAWNA DZIELNICA POZNANIA

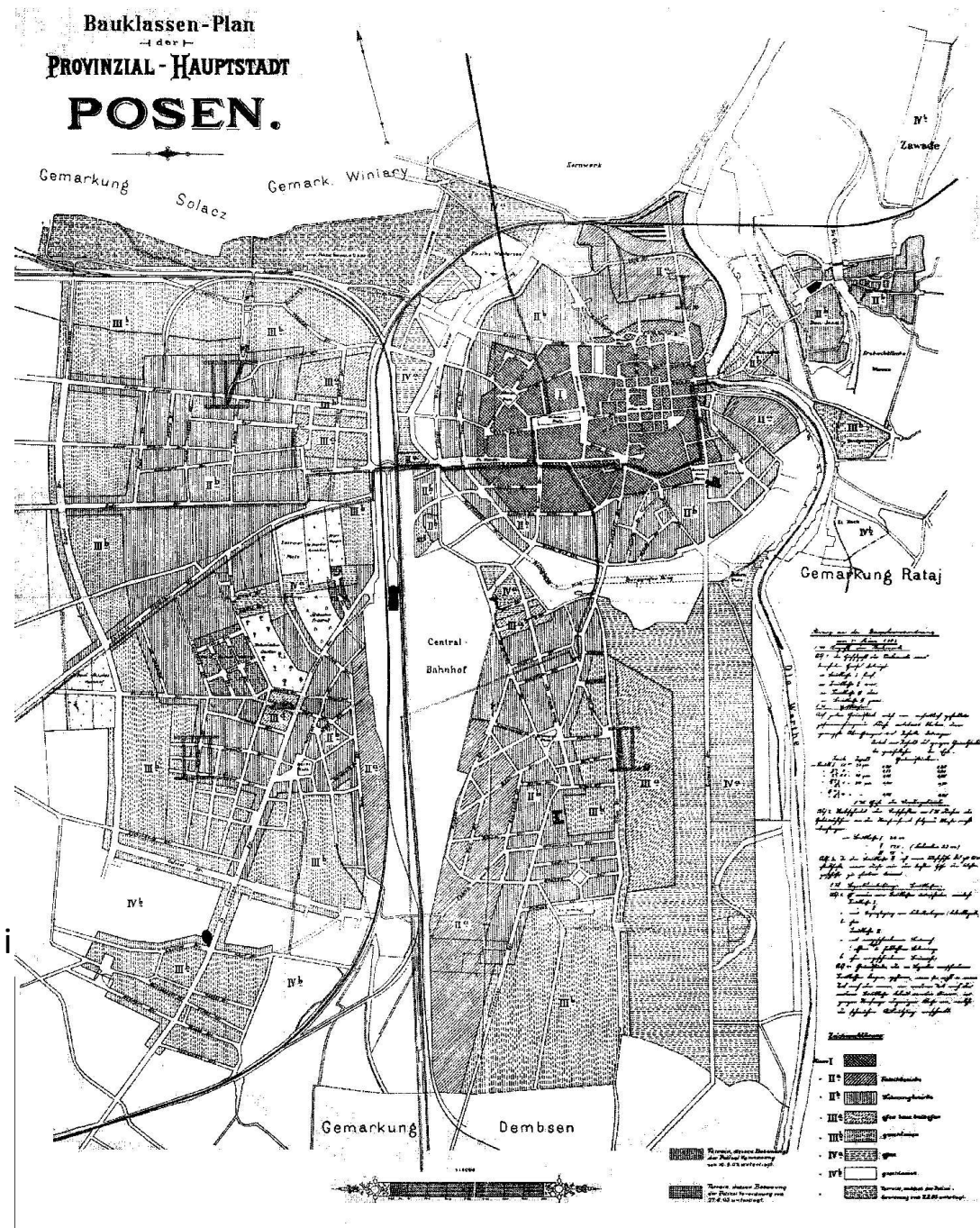
- w latach 1954-1990 największa z 5 dzielnic administracyjnych Poznania (104, 6 km kw) .
- położona na wschodnim brzegu Warty
- na jej obszarze najstarsze ośrodki osadnicze Poznania (Ostrów Tumski, Śródka i Komandoria)
- rozwój tego obszaru w XIX wieku zahamowany przez rozległe umocnienia twierdzy poligonalnej
- po odzyskaniu niepodległości planowana ekspansja na prawy brzeg Warty symbol nowego kierunku rozwoju miasta (przemysł na Główniej i Starołęce, nowe osiedla mieszkaniowe)
- realizacja tego zamysłu praktycznie od połowy lat 60. XX wieku

PLAN STREFOWY ROZSZERZONEGO POZNANIA; J. STÜBBEN, 1903, [1914]

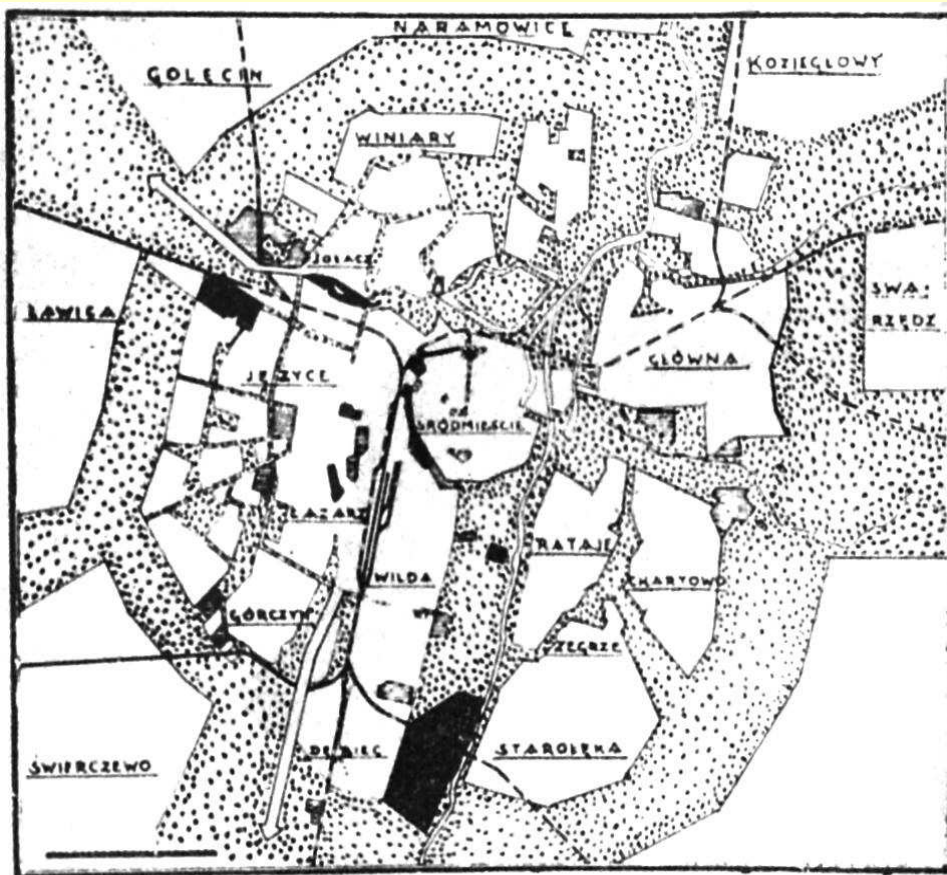

Krajobraz miejski:

- początki systemu zieleni:
- elementy obwodowe: Ringi - wykorzystujące strukturą przestrzenną pruskiej twierdzy poligonalno-fortowej
- elementy promieniowe: doliny rzeczne, w tym dzielnica willowa na Sołaczu z parkiem i sztucznym stawem na Bogdancie
- obowiązkowo zadrzewione ulice mieszkaniowe
- panoramy, prospekty widokowe - zespoły architektoniczne podbudowane zielenią
- zaznaczone granice miasta

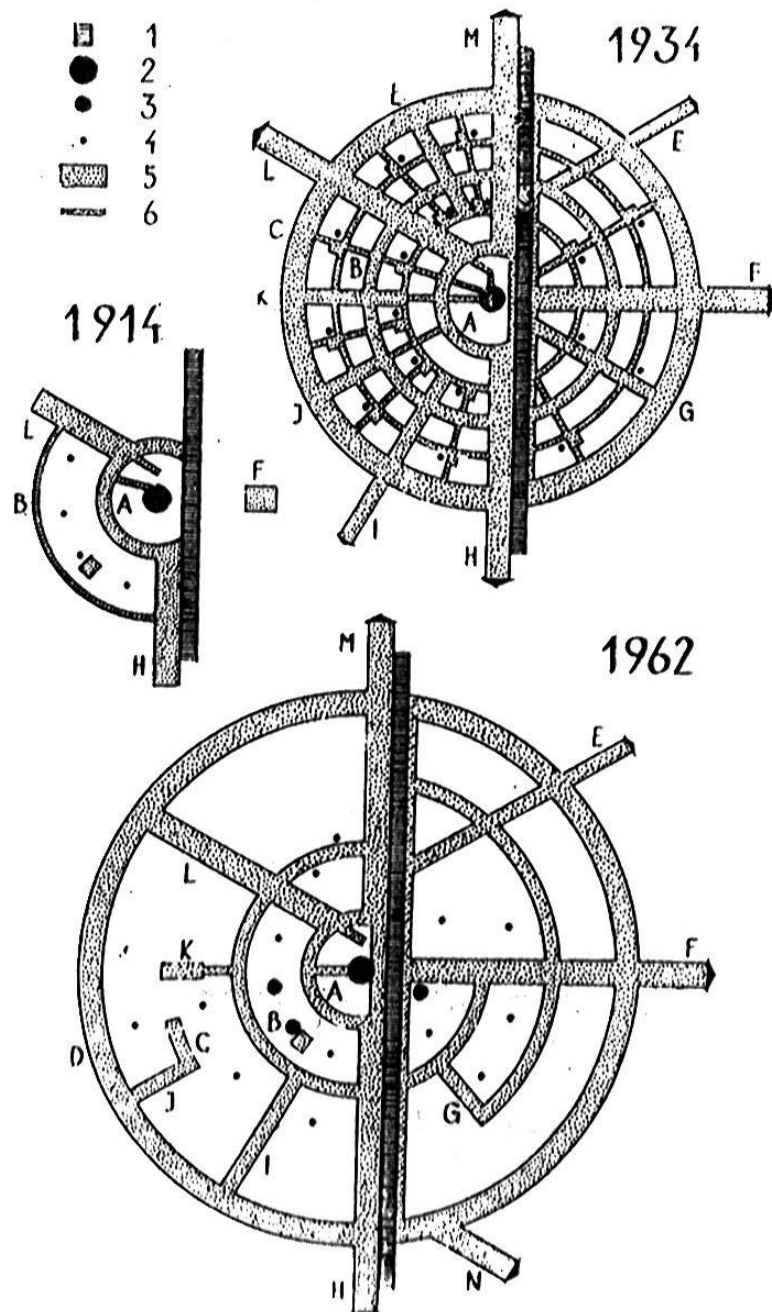

PLAN OGÓLNY ZABUDOWANIA POZNANIA. SYSTEM ZIELENI, W. CZARNECKI 1932 -

- miasto dla 600 tys. mieszkańców w 1960,
- struktura promienisto-obwodowa,
- ze zintegrowanymi systemami zieleni, komunikacji, dzielnic mieszkaniowych z ośrodkami społeczno-handlowymi oraz obszarów przemysłowych,
- zwarte - limitowane w ekspansji przestrzennej zewnętrznym pierścieniem terenów otwartych,
- modelowa forma i struktura funkcjonalno-przestrzenna wynikająca z uwarunkowań kontekstu historycznego, społecznego, przestrzennego i analizy trendów rozwojowych
- miasto jako struktura inżynierska i dzieło sztuki

Metoda planistyczna W. Czarneckiego: zdefiniowanie charakterystycznych cech przestrzeni i architektury, w celu ochrony i następnie wzbogacania w procesie planowania tożsamości wizualnej i społecznej miasta

STRUKTURA PRZESTRZENNA MIASTA OPARTA NA SYSTEMIE ZIELENI I SCHEMACIE KOMUNIKACJI

Wytyczne

- topografia (doliny rzeczne - kliny, terasy Warty)
- elementy historyczne (fortyfikacje i ich ślady - rejony forteczne, drogi rokadowe)
- przerzucenie struktury przestrzennej na kolonizowany dopiero w przyszłości prawy brzeg Warty, wykorzystanie specyficznych cech tego obszaru na zasadach zastosowanych w zachodniej części miasta;

Modele systemu zieleni Poznania według planów: z 1914 (J. Stübgena), 1934 (Pracowni Urbanistycznej m. Poznania, W. Czarneckiego), 1962 (MPU, zespół Z. Paszka): **A,B,C** – główne obwodnice komunikacyjne w zieleni, **E**-Klin Głowieński, **F**-Klin Cybiński (Maltański), **G**-Klin Starołęcki, **H**-Klin Dębiński, **I**-Klin Górecki, **J**-Klin Grunwaldzki, **K**-Klin Segkański, **L**-Klin Gołęciński (Kierski), **Ł**-Klin Winiarski, **M**-Klin Szelągowski (Naramowicki), **N**-Klin Głuszyński (opr. J. Czarnecki, Miasto 1972/6).

PLAN OGÓLNY ROZBUDOWY MIASTA POZNANIA, W. BANGERT, 1940

- nowatorskie metody kształtowania krajobrazu w oparciu o naukowe studia biocenozy - **krajobraz ma sprawiać wrażenie naturalnego**, rozmach realizacyjny, zbrodnicze i bezprawne metody realizacji
- główne kliny zieleni wypełnione taflami wodnymi (sztuczne jeziora),
- malowniczo zakomponowane granice miasta (włączone forty)- „**faszystowskie miasto wpisane w rodzimy krajobraz**”,
- panoramy, prospekty widokowe.

Nowe dzielnice mieszkaniowe Ratajach i Żegrzu:

1. na dwóch tarasach nadwarciańskich, rozdzielonych obwodowym szwem zieleni;
2. w kompozycję osiedli włączone trzy forty oraz łącząca je, malowniczo wijąca się droga rokadowa, prowadzona w zieleni (kompozycyjne granica miasta);
3. forty oparciem dla promienistych klinów, dzięki którym swobodnie ukształtowana zieleń „wciekała” w zabudowę między Wartą a granicami miasta.

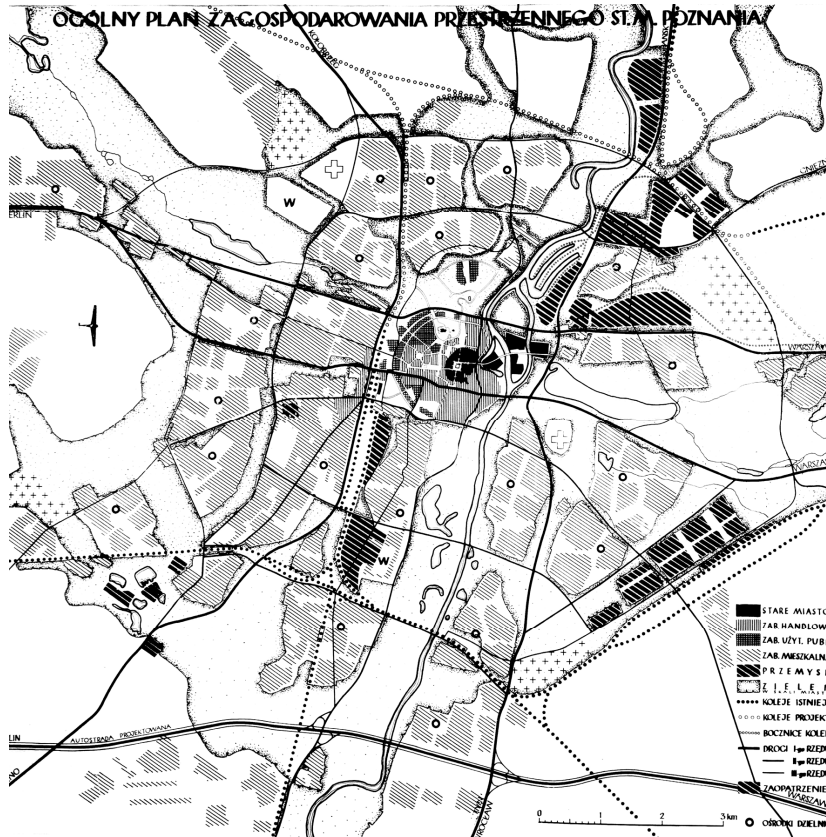
Miasto funkcjonalne 1946 PLAN OGÓLNY ZAGOSPODAROWANIA STOLECZNEGO MIASTA POZNANIA

(T. Płończak, L. Tomaszewski),

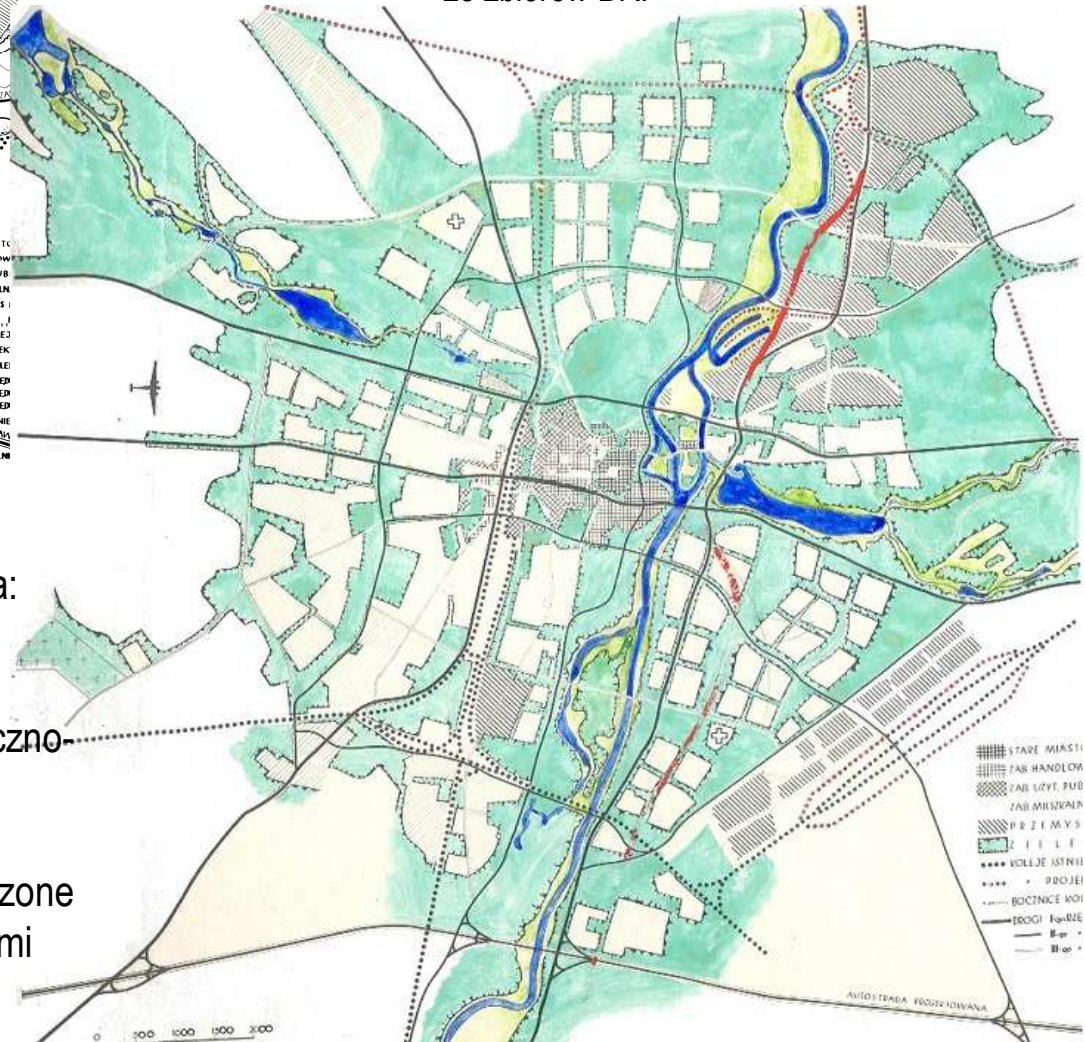
SYSTEM ZIELENI,

J. Czarnecka, Z. Zieliński

ze zbiorów BR.

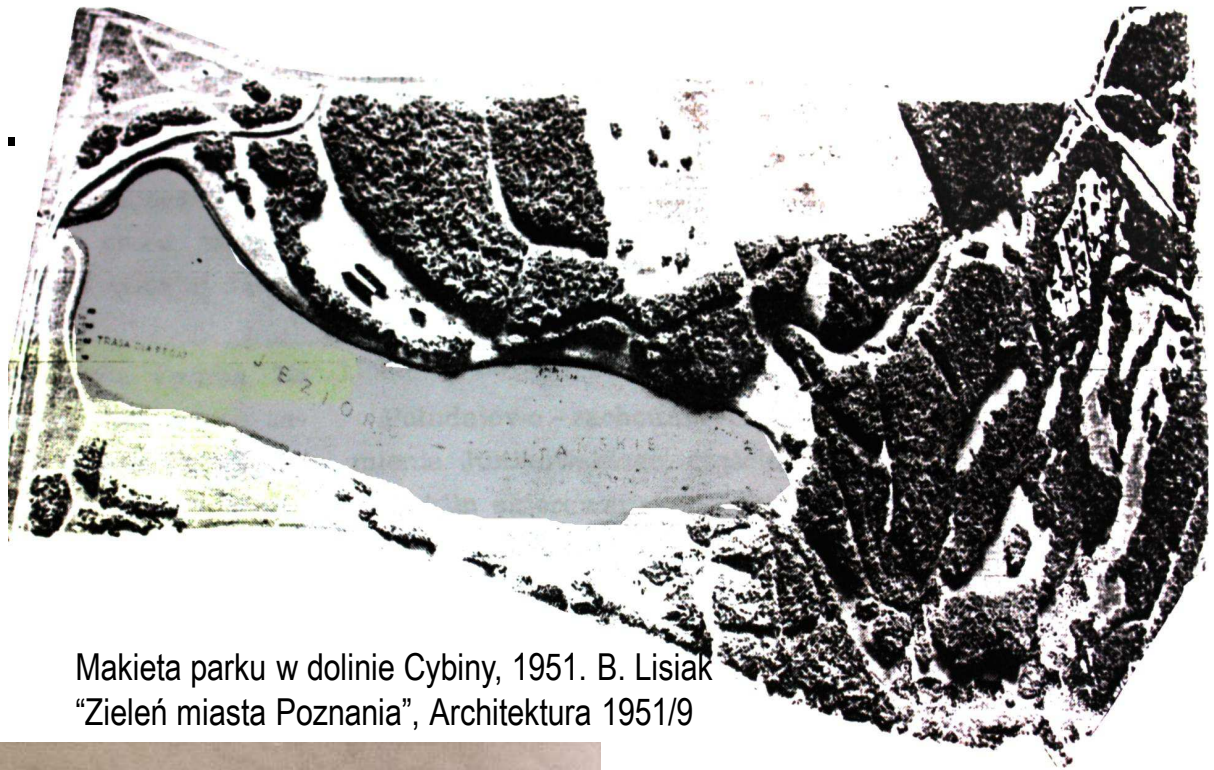

- urbanistyka rozproszona
- hierarchiczna struktura funkcjonalno-przestrzenna: dzielnice, osiedla, jednostki sąsiedzkie (4-6 tys. mieszkańców) i kolonie (1-1,5 tys. mieszkańców) wyposażone we własne ośrodki handlowe i społeczno-kulturalne
- nowe osiedla na Ratajach i Winogradach
- dzielnice, osiedla i jednostki sąsiedzkie rozgraniczone pasmami zieleni, ze grupowanymi w nich ośrodkami "współzycia zbiorowego"

NAJPIERW ZIELEŃ...

- Do k. I. 50. XX w. - kontynuacja realizacji systemu zieleni na zasadach wdrożonych w okresie okupacji hitlerowskiej - uzasadnienie: powrót krajobrazu piastowskiego (lasy w dolinach rzek) do współczesnego miasta oraz tereny rekreacyjne dla klasy robotniczej

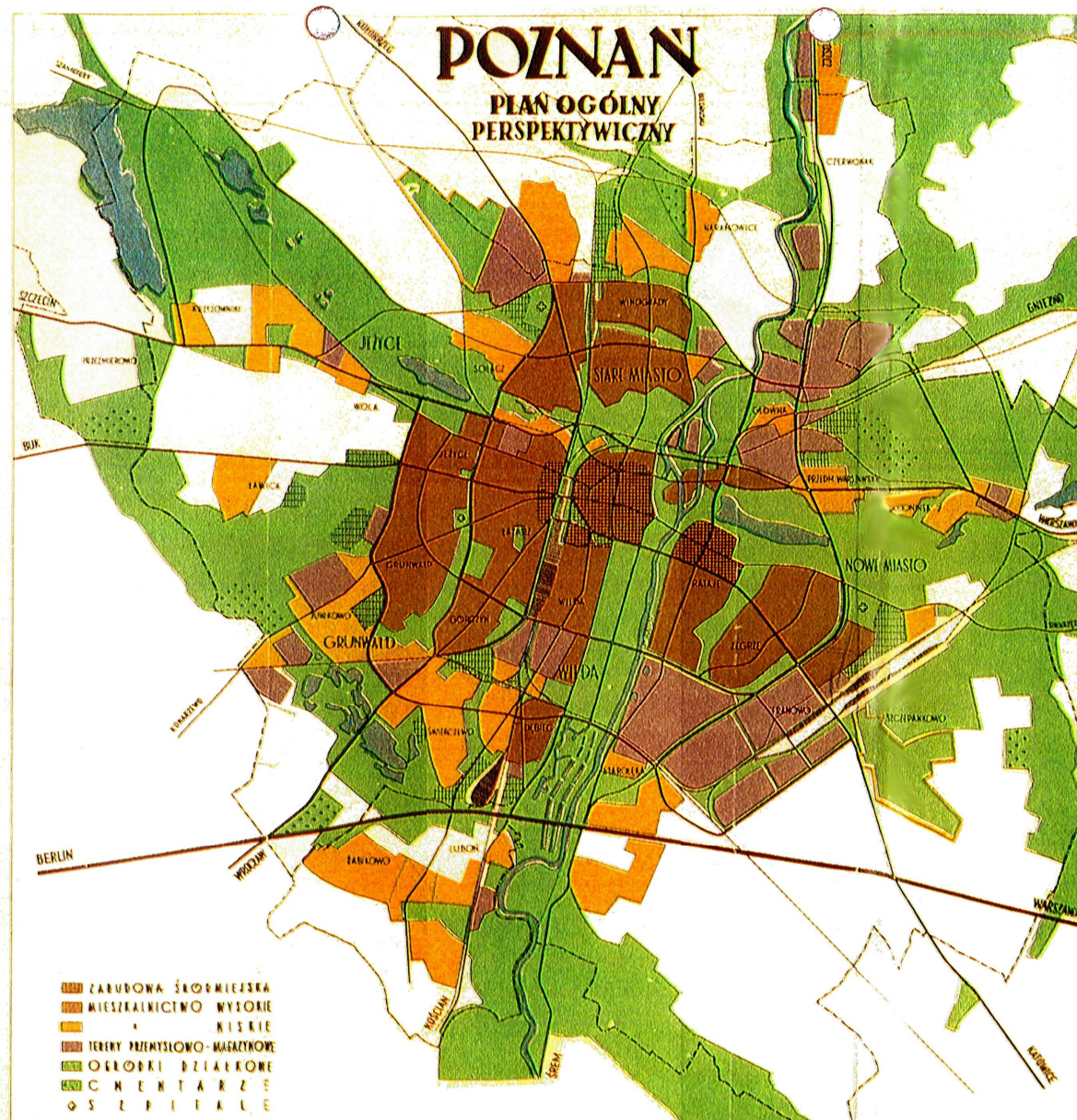
Makieta parku w dolinie Cybiny, 1951. B. Lisiak
"Zieleń miasta Poznania", Architektura 1951/9

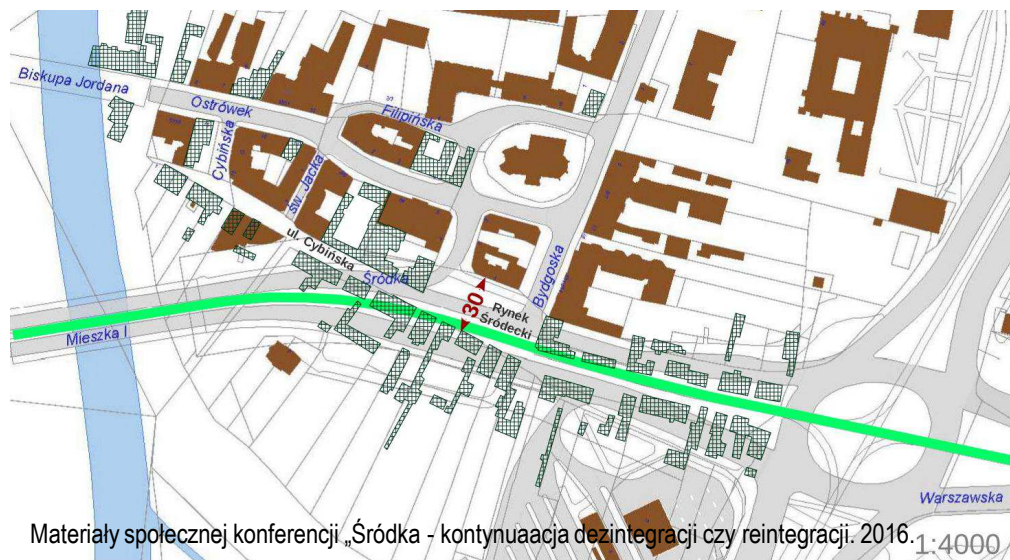
Wizualizacje toru regatowego i jego otoczenia, K. Mikula z zespołem, 1990- kształtowanie nowej malowniczej topografii (Archiwum KNHAIU WA PP)

Miasto funkcjonalne II

PLAN OGÓLNY POZNANIA 1962, Z. Paszek i zespół MPU

- pierwszy obowiązujący polski plan miasta
- systemy zieleni i komunikacji osnową struktury przestrzennej
- od 1965 roku budowa osiedli z wielkiej płyty na Ratajach i Winogradach
- nowa kategoria zieleni: **zieleń osiedlowa, której powierzchnia przekroczyła wkrótce obszar zieleni miejskiej** (w niej szkoły, przedszkola i żłobki),
- zaniechanie realizacji w nowych dzielnicach planowanych ośrodków rekreacji wyższego rzędu: parków ozdobnych i sportowych)
- rezygnacja z zielonej otuliny miasta limitującej niekontrolowaną urbanizację,
- w zamian nowe kliny z systemem zalewów (np. Głuszyński w Nowym Mieście).

Materiały społecznej konferencji „Śródka - kontynuacja dezintegracji czy reintegracji. 2016. 1:4000

- budynki istniejące obecnie (2015)
- budynki istniejące w 2 poł. XIX w. (1861)

trasa tramwajowa zbudowana po 1965 r. wraz z ulicą Prymasa Wyszyńskiego

Miasto funkcjonalne II NEGACJA TRADYCYJNEGO MIASTA - DEZINTEGRACJA ZESPOŁU HISTORYCZNYCH CENTRÓW .

- przebiecie trasy P-P - chwaliszewskiej (ul. Kardynała Wyszyńskiego) z linią tramwajową -dezintegracja Ostrowa Tumskiego i Śródk
- rozbudowa komunikacji tranzytowej na kierunkach P-P i W-Z wewnątrz dzielnicy, np. ul. Jana Pawła II
- przebudowa węzła wodnego Warty - od poł. I. 60.

nk/1669219/historia-jeziora-maltanskiego/

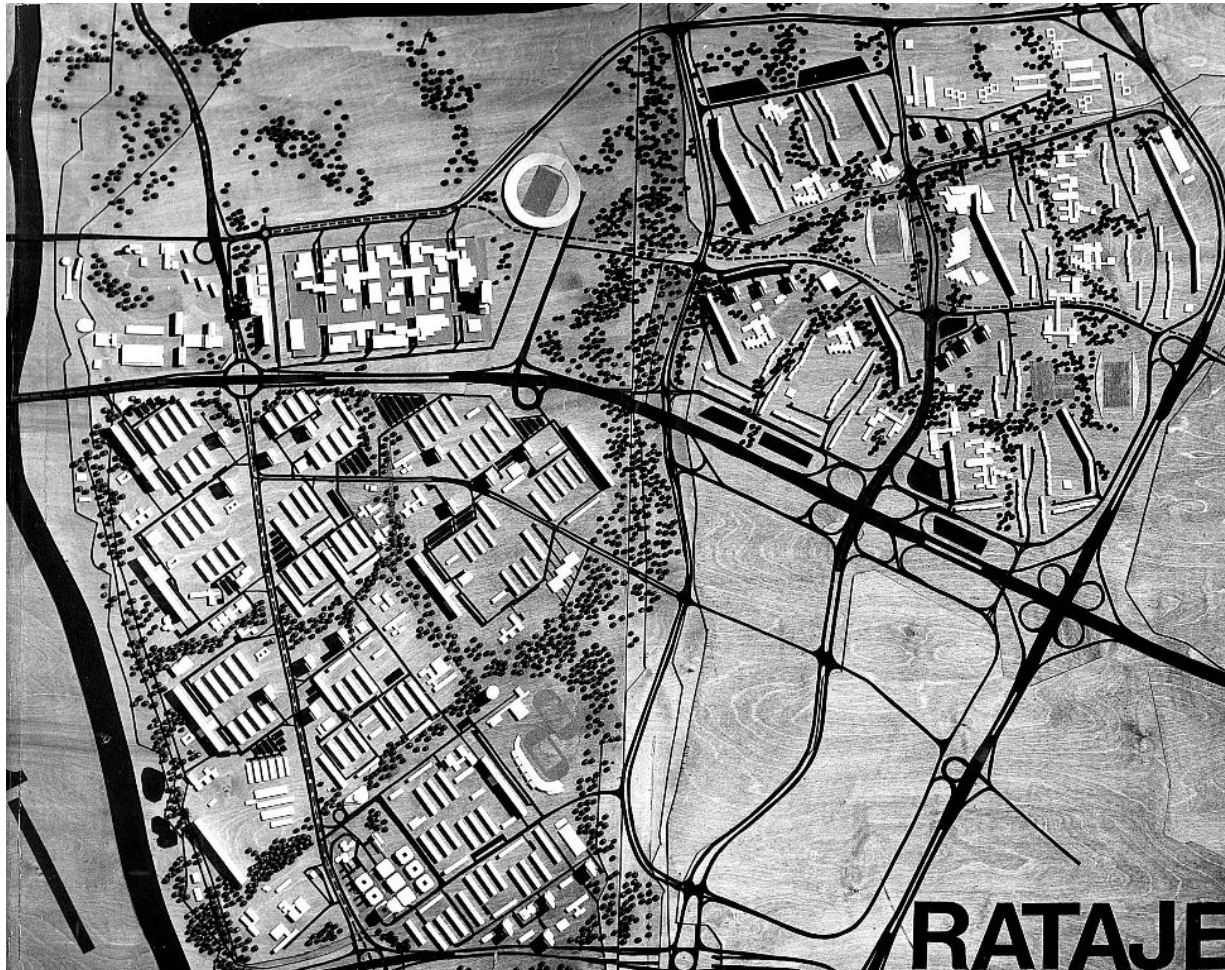
NOWE MIASTO DLA 125 TYSIĘCY MIESZKAŃCÓW I JEGO CENTRUM

- dzielnicowe centrum usługowe na północno-wschodnim skraju nowych osiedli, między ulicami Ostrowską i Kórnicką,
- w łączności przez obszar miasteczka Politechniki Poznańskiej i mosty (św. Rocha i Królowej Jadwigi) ze Starym Miastem i śródmieściem
- według urbanistów jego usytuowanie - konsekwencją historycznych tendencji rozwojowych Poznania
- *położenie ośrodka sprawi, że centrum Rataj stanie się również częścią składową śródmieścia*

Regina Pawuła, Zdzisław Piwowarczyk i Jerzy Schmidt, Perspektywiczny plan szczegółowy dzielnicy mieszkaniowej Rataje do 1980 roku, (*Cz. Kotela, Polska Urbanistyka Współczesna, ryc. 126*). System zieleni dzielnicy zintegrowany z systemem zieleni miasta

FUNKCJONALIZM kontra *GENIUS LOCI*

- Dolny taras Rataj i osiedla Lecha, Czecha i Rusa na górnym tarasie Rataj oraz niesprecyzowane jeszcze szczegółowymi planami wizje centrum dzielnicy i rozbudowy Poligrodu – makieta (archiwum ZHAiU WA PP).

- 11-kondygnacyjne „deski” od strony rzeki na skarpie - funkcjonalne wykorzystanie nadwarciańskiego klina zieleni, przez 40% mieszkańców osiedli [R. Pawuła]

- 16-kondygnacyjne punktowce wzdłuż głównej arterii dzielnicy ul. Zamenhofska miały akcentować wejścia do osiedli

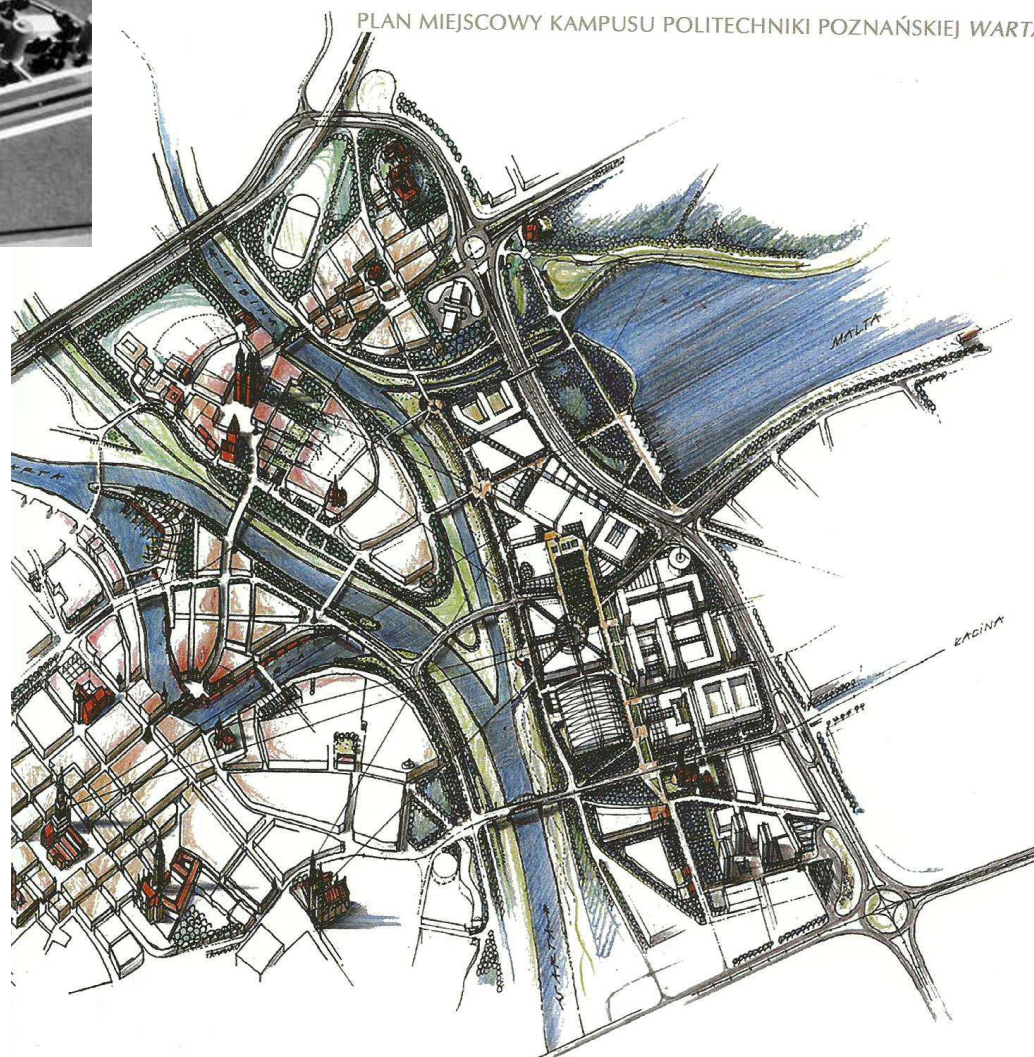
- zabudowa w nikłym stopniu odnosiła się do kontekstu przestrzennego Rataj (tarasowa topografia, forty, ciek wodny)

- zanik projektowania kontekstowego

POLIGRÓD - KAMPUS POLITECHNIKI POZNAŃSKIEJ JAKO ELEMENT CENTRUM DZIELNICY NOWE MIASTO

- W. Milewski, Z. Skupniewicz, L. Sternal - koncepcja POLIGRODU po dwóch stronach ul. Jana Pawła II (L. Zamenhofa), położonego między J. Maltańskim a centrum dzielnicy Nowe Miasto. (Archiwum KNHAIUski - L. Sternal, ilustracje archiwum projektantów).
- M. Fikus - plan miejscowy kampusu PP „Warta”

- urbanistyka rozproszona,
- brak zdefiniowanych przestrzeni publicznych,
- słabe powiązania z otoczeniem

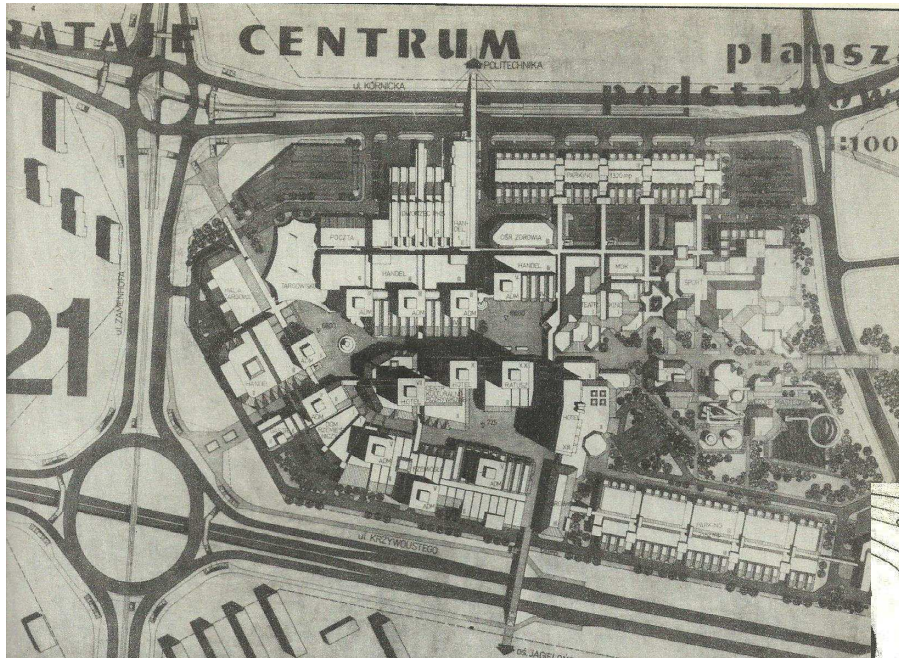
SKYLINE PRZY UL. ŁACINA - arch. J. Schmidt - Studium programowo- przestrzenne centrum prawobrzeżnego Poznania

Program funkcjonalny - funkcje ogólnomiejskie:
handel i usługi, hotele, biblioteka, hala sportowa z
krytą pływalnią i stadionem, teatr i filharmonia,
teatr otwarty, sala kinowo-widowiskową oraz
obiekty administracyjne i park dzielnicowy

W dyskusji fachowców i mieszkańców
prowadzonej na łamach poznańskiego
miesięcznika „Nurt” podkreślano
**konieczność odpowiedniego
ukształtowania panoramy „śródmieścia
nowego Poznania”, doskonale
widocznego przeciwległego brzegu.**

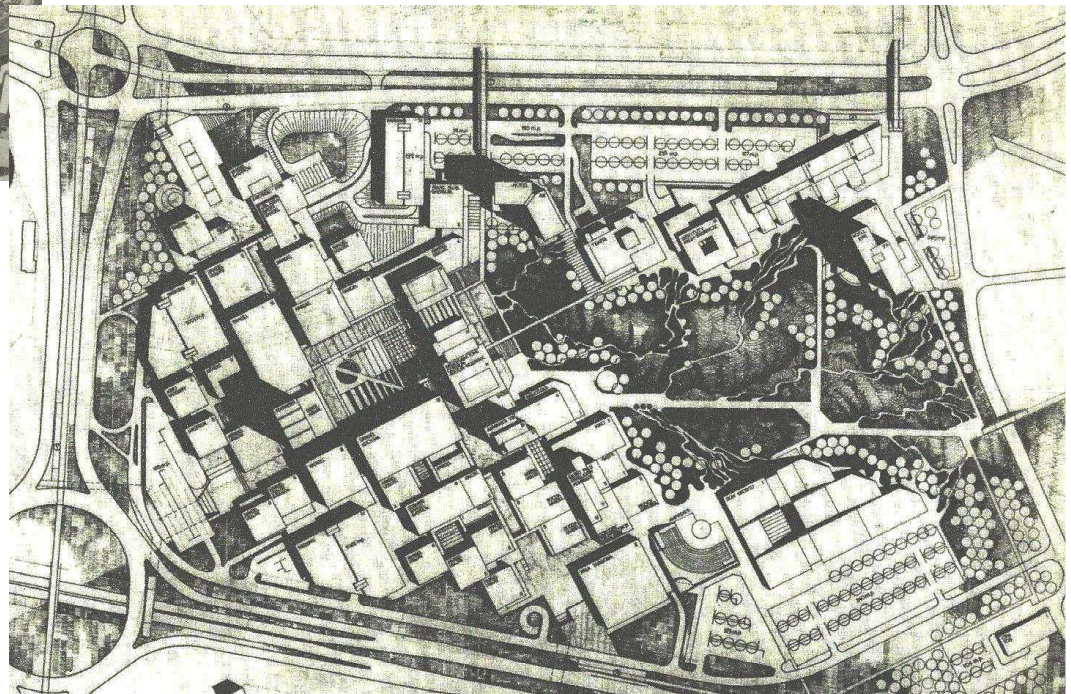
*Właściwie przeprowadzona zabudowa
centrum, spiętrzona w miarę oddalania się
od nabrzeża, zróżnicowanej linii, z licznymi
indywidualnie potraktowanymi dominantami
pionowymi [może być] krokiem w kierunku
przywrócenia Warcie roli głównej osi
kompozycyjnej miasta - J. Schmidt.*

KONKURS SARP NA OPRACOWANIE KONCEPCJI DZIELNICOWEGO OŚRODKA
(ADMINISTRACYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWEGO) „RATAJE CENTRUM” - 1979,
dwie równorzędne II nagrody

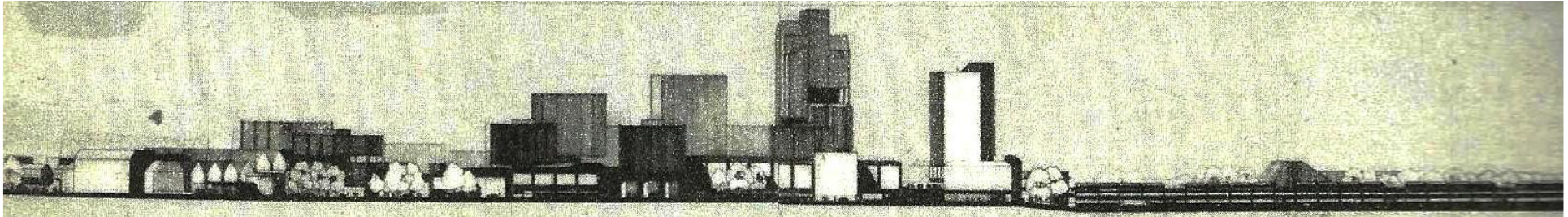
II nagroda równorzędna: P. Koszański,
Krzysztof Stapf, Ryszard Szczęsny -
opinia sądu konkursowego: *Zwartość i
czytelność układu, nawiązanie do
zabudowy i terenów zieleni Rataj, (...)
dobre zróżnicowanie zespołów w skali,
nastroju i architekturze.*

II nagroda równorzędna: W. Orzechowski i A.
Wojtowicz z zespołem - opinia sądu
konkursowego o projekcie: *Interesujące
zróżnicowanie kompozycji układu w zakresie
funkcjonalnym i przestrzennym, uzyskanie
zróżnicowanych w nastrojach i skali wnętrz
urbanistycznych i dobrych propozycji
architektury.*

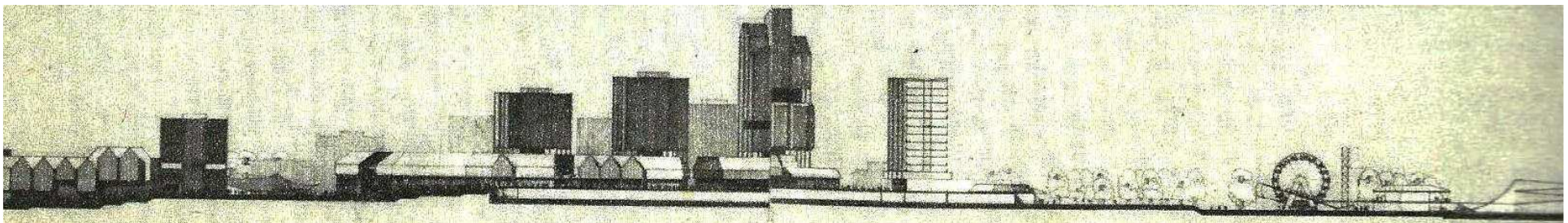

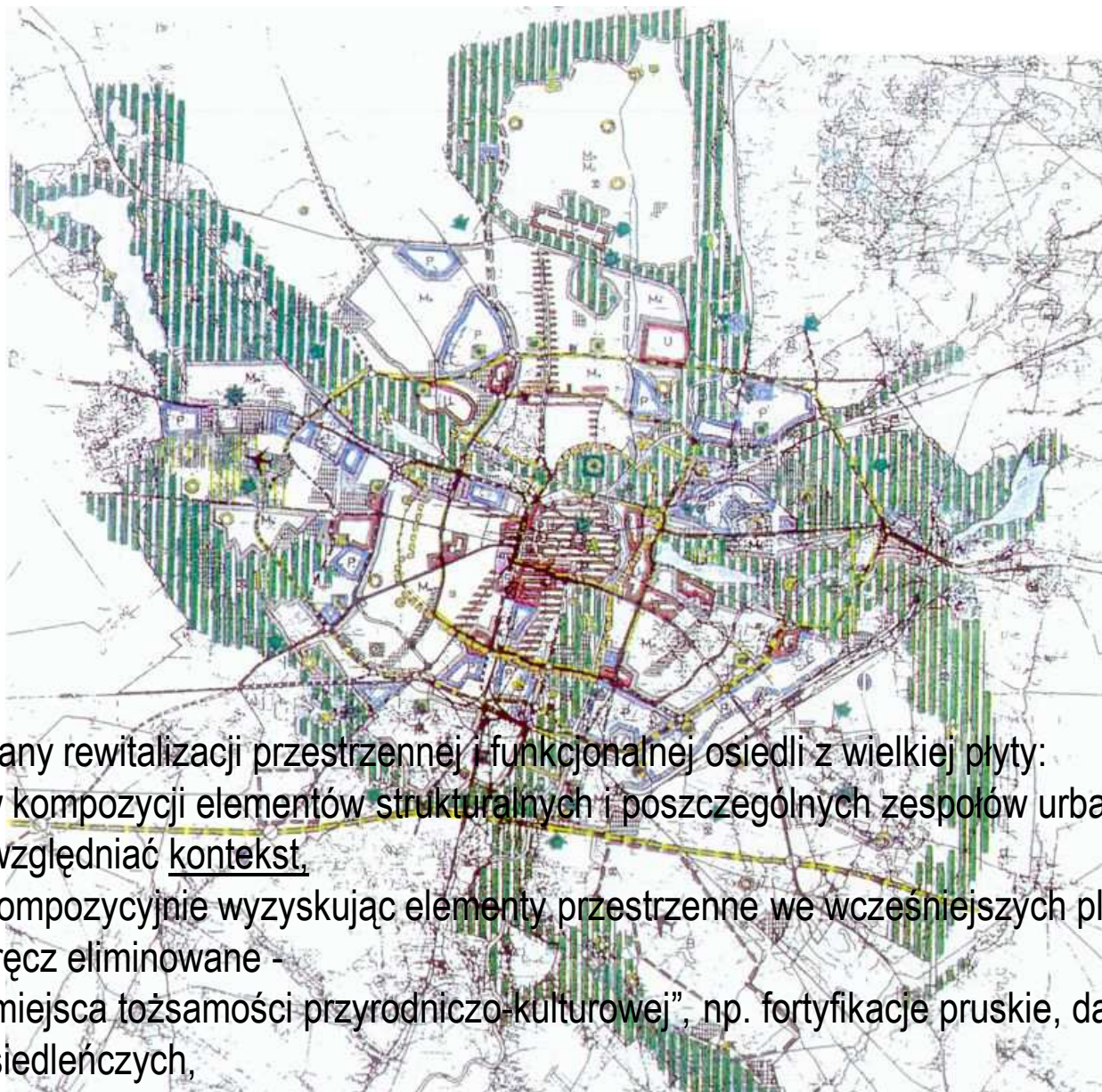
UWAGI ARCHITEKTA CZESŁAWA BIELECKIEGO NA MARGINESIE KONKURSU SARP

Architektura 12/1979

- Megalomania funkcjonalna w stosunku do rzeczywistych potrzeb dzielnicy i miasta (obszar 30 ha, wygrodzony przelotowymi trasami, całkowicie pozbawiony zabudowy mieszkaniowej)?
- Dlaczego w okresie powszechnego nawoływania do rehabilitacji modernistycznych osiedli warunki [konkursu] narzucają decyzję o wyspowym charakterze centrum [Rataj]?
- Dlaczego w okresie powszechnego nawoływania do rehabilitacji modernistycznych osiedli warunki narzucają monokulturę usługową?
- Dlaczego w zewnętrznych granicach centrum ma konwencję budynków przy autostradzie?.
- Dlaczego przestrzeń publiczna centrum nie ma kontynuacji poza jego obszarem?
- Dlaczego osie kompozycyjne centrum Rataj kończą się w granicach wyspy otoczonej komunikacją, a nie scalają blokowiska w miasto i z miastem?.
- Dlaczego wciąż budujemy w starych miastach nowe miasta, zamiast w wyważony sposób pozwolić się rozwijać istnjącemu organizmowi?.

MIEJSCOWY PLAN
OGÓLNY
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
MIASTA POZNANIA
1994, zespół MPU pod
kierunkiem T. Gałęckiego.

Plany rewitalizacji przestrzennej i funkcjonalnej osiedli z wielkiej płyty:

- w kompozycji elementów strukturalnych i poszczególnych zespołów urbanistycznych zamierzano uwzględniać kontekst,
- kompozycyjnie wyzyskując elementy przestrzenne we wcześniejszych planach lekceważone lub wręcz eliminowane -
- „miejsca tożsamości przyrodniczo-kulturowej”, np. fortyfikacje pruskie, dawne układy zespołów osiedleńczych,
- przypadkowo i szczęśliwie zachowane wewnątrz blokowisk elementy zieleni dawnych wsi (Żegrze) – nazwane „śladem zieleni [kierującym] myśli ku historii tego terenu”,
- zieleni spontaniczną.

PRZESTRZEŃ MIEJSKA JAKO DZIEŁO SZTUKI

Czy dawne Nowe Miasto jest miastem?

Czy jest miejscem lub przestrzenią, która ma wyjątkowego ducha lub specyficzną fizjonomię?

Które miejsca na Nowym Mieście mają *genius loci* oraz indywidualny wyraz i funkcjonują jako czterowymiarowa czasoprzestrzeń?

A może sukces zawdzięczają wybitnym osobowościom twórców i zleceniodawców?

Czy jeszcze można w tej przestrzeni szukać ducha miejsca?

Kto potrafi takie wartości wyczytać z przestrzeni i wykorzystać w jej planowaniu?

Czy jeszcze można Nowe Miasto choć trochę naprawić myśląc o tej dzielnicy jako pewnej całości?

Czy mogą to zrobić urzędnicy przy pomocy kawałkujących przestrzeń planów miejscowych?

